

Marsly diktatordan halas bolmagyň ýollary

Category: Geň-taňsy wakalar, Kitapcy

написано kitapcy | 24 января, 2025

Marsly diktatordan halas bolmagyň ýollary MARSLY DIKTATORDAN HALAS BOLMAGYŇ ÝOLLARY

«Kosmosyň alyşlyklaryna gidip bilmesegem, ol ýerde gabat geljek problemalaryň näme bolup biljekdigi hakda pikir ýöretmäge mümkünçiligimiz bar.»

Charles Cockell

Londonda alymlardan, inženerlerden, sosiologlardan, ýazyjylardan, filosoflardan düzülen topar (**«British Interplanetary Society»**) saýry dünýälileriň despotik režim gurjak bolup dünýäni basyp almaga synanyşmasы ýaly wawwaly ähtimallygyň üstünde «kelle döwýärler». Bu eýýäm Ýer togalagyndan daşarky dünýädäki ýasaýyşyň erkinligi bilen baglanşykly geçirilýän üçünji konferensiá... Geçen ýyl kosmoslylar bilen ylalaşyk baglaşmak we ähli kosmos koloniýalarynyň arasynda diplomatik gatnaşyklary ýola goýmak üçin kabul edilmegi hökmény kanunlar ara alnyp maslahatlaşyldy.

Üstümizdäki ýyl bolsa gurlan hökümetden hoşal bolunmadık ýagdayda nämeleri edip boljakdygynyň üstünde pikir alşyldy. Geçirilen duşuşyklar netijesinde gelnen çözgütler tezisler görnüşinde çap edilmegine garaşylýar. Şeýlelikde geljegin kosmos ýolagçylary üçin ýol görkeziji-gollanma çeşmeler taýýarlamak göz öňüne tutulýar.

Cockell geçirilen bu çekişmeleriň kosmosdan daşarky ýasaýışda erkinligiň hatyrasyna orta atylan ilkinji pikirlerdigini aýdýar. Şeýtmek bilen duş gelip biläýjek kynçlyklary öñünden biler ýaly edilýär.

Kosmos koloniýalarynyň nämä meňzes bolup biljegini çaklanymyzda, toparyň orta atýan heläkcilik senariýalary aslynda göz öñümize ilkinji nobatda gelip biljek problemalaryň başy bolaýmasa diýdirýär. Depämizde ullakan gorag gümmezini göz öñüne getiriň: ol tozanly Mars atmosferasynyň astyndaky binalary goraýar we dogduk mekany Ýer togalagynda galan adamlar bu «gümmeziň» astynda dem alýarlar. Goragsyz adamlaryň sorýan kislorodyny öndürýän generatoryň gözegçiliginiň rehim-şepagatsyz diktatoryň eline geçmegi bu senariýalara mysal görkezilip bilner. Cockelliň pikirine görä, bular ýaly ýagdaýda gahar-gazaba ýugrulan garşylyk bermegiň hiç hili manysy ýok! Hökümetden nägiledigi üçin rewolýusion öwrülişigiň başyny başlan biri ýasaýan ýerini ýykyp-ýumrup başlasa – ýekeje ýerde penjirelere zelel ýetip döwüler we içerik şol saýýaranyň howa basyşy kürsäp urar, netijede kisloroddan nam-nyşan galmaý, hemmeler gyrlar.

Cockell kosmosyň tolgunşygyň dünýädäki bolşundan has ýykgyňçylykly geçjekdigine ünsi çekýär. Protestleriň uludankiçä hemmäniň ölümüne sebäp boljak ýagdaýında, eýsem nädiп garşysyna çykyp bolarka?

Ilkinji nobatda diktatyň hiç bir ýagdaýda orta çykmaňlygyny üpjün etmek arkaly!

Garşy çykma düzgünini döwletiň kanunlary bilen kadalaşdyryp, eden-etdilik bolmazdan ýola goýmak gerek. Muny bolsa guramaçylykly işçi güýjuniň (meselem, edara-kärhanalaryň) ýada metbugatyň öňbaşçy bolan şertlerinde amala aşyryp bolar.

Kosmosda despot ýolbaşçylar bilen deň derejede hususy firmalar hem howply bolar. Şonuň üçin howa, suw, güýç rezerwlerine ýeke-täk merkezden gözegçilik edilmezligi, ätiýaçlandyrylmagy iňňän möhüm. Şeýlelikde bu ähmiýetli zerurlyklara bagly goragsyzlyk we şowsuzlyk ähtimallygy ep-esli möçberde peseldiler hem-de merkezi gözegçilikden goralar.

Hususy firmalaryňam azyndan diktatorlar ýaly wagşy bolup

biljekdigi nazara alnanda, dünýädäki iş we işçi baradaky kanunlaryň ýeterlik bolmajagy görnetin belli. Aýdaly, edara-kärhanalarda işçiler iş taşlaýyış yqlan edýär. Kärhana «İş göwnüne ýaramaýan bolsa, islän ýeriňe gidip bilersiň!» diýip, işçini kosmosdaky howa boşlugyna taşlap biler. Diýseň çalt çözgüt!

Dünýäde (iň bolmanda demokratik ýurtlarda) azatlyklar we işçileriň dürli hak-hukuklarydyr kanunlar kämil derejede ösenem bolsa, bulara kosmos şertlerine görä üýtgeşme girizmeli bolar. Kosmos şertleri dünýädäkiden kän üýtgeşik we gulçulyk bilen azatlygyň arasynda ince sazlaşyk bar. Hemmeleriň uzakly gün işsiz oturyp, «ýatan çöpi galdyrman» wagtyny geçirjek kosmos koloniýasy bolsa, ýasaýyşy dowam etdirmek üçin o diýen gowulyklary wada bermeýär. Hem-ä raýatlaryň azatlygyny gorap, hemem kosmosyň ölüm howply şertlerinden goranmak üçin juda oýlanşykly hereket etmeli bolar.

Ylmy we resmi taýdan bu düşunjeleriň üstünde ýaňy-ýaňy jedelleşilip başlananam bolsa, ylmy-fantastiki žanryň ýazyjylary uzak wagtdan bări bu temanyň üstünde pikirlenýärler. Londonda geçirilen konferensiýa gatnaşan delegatlardan meşhur fantast ýazyjy **Stiwen Baksteriň** 2010-njy ýylда çapdan çykan **«Ark»** romanynda bütün dünýäni holtumyna düýrläp dykan suw-sil joşguny netijesinde millionlarça adamyň ölen ýagdaýynda, iň bolmanda az sanly adamyň halas edilip kosmosdaky koloniýa durmuşyna äkidilmeginden we ýokarda agzalanlara meňzeş hökümet meseleleriniň orta çykyşyndan söz açylýar. Romanda ýaşlaryň birnäçesiniň kosmosa gitmek üçin meýletin yüz tutuşy we gidenden soñ ol ýeriň kyn şertlerinde kösenişleri gyzykly gürrüň berilýär.

Bakster romanyň mazmunyny şeýle düşündirýär: «*Ilkibaşda harby düzgün agalyk edip durka, taraplaryň razylygy bilen has özygytyýarly hökümet iş başyna geçýär, emma pikir edilşí ýaly bolmaýar, suw rezerwini eýelän biri özünü lider diýip yqlan edýär we gözegçiliği ele alýar.*» Konferensiýada ara alnyp maslahatlaşylanlara diýseň meňzeş wakalar romanda-da bar. Romanda koloniýa durmuşynyň ýagdaýyna nägilelik bildirýän ýaşlar gozgalaň turuzmaga meýillense, käbirleri kosmosda gezip

ýörendiklerine-de ynanman, özlerini tussag edilendir öýdüp başlaýar.

Bakster «**kapasa gabalan jemgyýeti**» kemala getirmegiň görlüp-eşdilmedik derejede täsin inisiatiwadygyny aýdýar. «*Añ-düşünje synaglary üçin diýseň amatly tema!*»

Kosmos ynkylaby temasyndan ýazylan ilkinji eserleriň biri-de **Jack Williamsonyň** geçen asyryň otuzynjy ýyllarynda ýazan «**The Birth of a New Republic**» romanydyr. Romanda jemgyýetde bolup geçýän tolgunşyklary Aý bilen Ýer togalagynyň arasynda sýuzetlesdirip öwrenýär. **Robert Heinlein**iň 1966-njy ýylда çapdan çykan «**The Moon is a Harsh Mistress**» romanynda bolsa Aý tussaghana hökmünde ulanylýar we tussaglar kislorod rezerwinde görgeçiliginde saklaýan rehim-şepagatsyz görgeçiniň ygtyýaryna berilýär.

Dünýädäki yklymara, tebigy şertler we energetika rezerwlerine bolan talaplaryň çaltlyk bilen artmagy göz öňüne tutulanda, täze saýýaranyň gözlegine çykmak gutulgysyz ýaly bolup görünýär. Ýone ýapyk gapylaryň aňyrsyndaky käbir şahslaryň we jemgyýetleriň muňa nähili garajagy hazırlıkçe nämälimligine galýar. Täze saýýarada täze siwilizasiýa gurmak üçin kolonial düzgüne geçjek bolsak, ähli hasaplary öňünden doly we dogry oýlanyp-ölçermeli bolarys. Bolup biläýjek ähli ýagdaýlary nazara alyp, täze taslamalary işläp düzmeli we taýýarlykly bolmaly. Tersine bolanda, uly umyt bilen garaşylan bu maksatnamamyzam şowsuzluga uçrap biler. Şowsuzlygyň getirjek ýykgyňçyligynyň öňünde durmaga bolsa çaklamalarymyz ejiz geler.

24.07.2015.

Çeşme: bbc.com Geň-taňsy wakalar